

СЕКЦІЯ 4 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2022-46-5

УДК [364:316.4:351.84]:330.1

Біль М.М.
*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>
E-mail: bmm1983@gmail.com*

ПОЛІТИКА ЗНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЛЯ УКРАЇНИ¹

Стаття присвячена науковому обґрунтуванню концептуальних засад формування політики зниження соціальної вразливості населення з систематизацією її механізмів та інструментів, актуальних для України. Концептуалізація політики та її механізмів здійснена в рамках вибору політичної доктрини (демократичний соціалізм), економічної моделі (ринкова корпоративістська) та механізмів фінансового забезпечення (грантове кредитування й інвестування). Сформульовано зміст, мету і завдання політики зниження соціальної вразливості населення. Актуалізовано на перевагах застосування проактивного підходу до формування такої політики. Запропоновано систему механізмів та інструментів політики зниження соціальної вразливості населення зі специфікацією проактивного спрямування на довгостроковий період.

Ключові слова: політика зниження соціальної вразливості населення, концептуальна тріада, активна політика, проактивна політика, вразливі категорії населення, механізми.

Bil Mariana. POLICY OF REDUCING SOCIAL VULNERABILITY OF POPULATION: CONCEPTUALIZATION OF MECHANISMS FOR UKRAINE

The Relevance of research of the population social vulnerability and the policy of its reduction is due to the lack of thorough scientific works of theoretical and methodological nature. There is also a lack of applied research, as the Russian invasion of Ukraine in 2022 has exacerbated the problem of the population social vulnerability, which requires justification of new approaches to ensuring the stability and resilience of social systems in conditions of instability. Social vulnerability is a measure of the population's ability to withstand various risks and threats, as well as to recover quickly after their negative impact. The conceptualization of the policy of reducing the social vulnerability of the population is carried out within the framework of choosing a political doctrine (democratic socialism – for Ukraine), economic model (market socially oriented corporatist model) and financial support mechanisms (grant lending and investment). The policy of reducing the social vulnerability of the population provides for such activities of public authorities aimed at social protection (active component) and creating a favorable environment for human and social development based on social justice, equality, freedom (proactive component), providing access to quality social services, opportunities demographic reproduction, training, employment, self-sufficiency. The definition of the policy of reducing the social vulnerability of the population reveals its purpose and objectives, which, in turn, allows to form a list of regulatory mechanisms. It is appropriate to combine such mechanisms by groups of normative-legal, administrative, budgetary, financial, economic, social, institutional, informational. Systematization of tools for regulating social vulnerability by active and proactive approaches outlines the variability of policy implementation, which should be focused on creating conditions for development and self-sufficiency, promoting individual self-improvement instead of collective management of social risks and excessive spending on social goals in a budget deficits and instability.

Keywords: policy of reducing social vulnerability of population, conceptual triad, active policy, proactive policy, vulnerable populations, mechanisms.

Постановка проблеми. Розвиток українського суспільства за весь період незалежності супроводжувався періодичними кризами й умовами нестабільності. Поточна

криза внаслідок російського вторгнення в Україну 2022 року загострила всі деструктивні явища і процеси, що детермінували ризики й загрози навіть при стабільних

¹ Статтю підготовлено в межах НДР «Механізми проактивної політики зниження соціальної вразливості населення (на прикладі Карпатського регіону України)» (номер державної реєстрації 0121U112014).

умовах. Одним з таких деструктивів є соціальна вразливість населення.

Соціальна вразливість є важливим об'єктом державної політики. Регулювання соціальної вразливості ставить за мету її зниження. Політика зниження соціальної вразливості населення розкриває діяльність органів влади у сферах, що мають прямий та опосередкований вплив на середовище життєдіяльності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У той час, як у зарубіжних публікаціях проблематика соціальної вразливості населення активно розвивається, формуючи різні напрямки наукових досліджень (найбільш знані автори в даній сфері – П. Блейкі (P. Blaikie), Б. Боруф (B. J. Boruff), В. Гіннекен (W. Ginneken) [20], Е. Грегорі (E. W. Gregory) [19], С. Каттер (S. L. Cutter), Б. Флананган (B. E. Flanagan) [19], К. Хьюїт (K. Hewitt), М. Чаудхурі (M. Chaudhury) [18], В. Ширлі (W. L. Shirley) та ін.), в Україні зміст даної категорії та специфіка її розгляду через призму регулювання практично не розкриті. Окремі напрацювання щодо визначення змісту соціальної вразливості здійснені в працях Н. Андрусішин (вразливість як можлива поява ризику [1]), О. Макарової (наслідок бідності та соціальної підтримки [8]), О. Риндзак (здатність справлятися зі складними життєвими обставинами [12]). Знову ж таки Російське вторгнення в Україну загостило питання досліджень соціальної вразливості населення з виявлення основних індикаторів її аналізування та обґрунтуванням політики зниження.

У статті для обґрунтування концептуальних положень політики зниження соціальної вразливості населення та її механізмів також враховано результати досліджень інших авторів: щодо теоретико-методологічних засад формування і розвитку державної політики – М. Года (M. Godet) [21],

Р. Джура [4], М. Ткачук [14]; щодо особливостей державної соціальної політики – М. Кравченко [6], Е. Лібанова [7], Л. Мартинова [9], Ю. Маршавін [10], У. Садова [13], П. Тинуріст (P. Tixnurist) [23], Н. Хома [15], М. Чорна [16], щодо змісту проактивності – В. Біскуп, Г. Ємельянова [5], Б. Керреманс (B. Kerremans) [22], Т. Надвінична [2], Н. Гуржій [3], М. Олексієнко [11], В. Шевчук [17] та ін.

Метою статті, з огляду на актуальність теми та її розкриття у працях українських і зарубіжних науковців, поставлено розвиток методології аналізування соціальної вразливості населення в частині обґрунтування концептуальних положень політики її регулювання та зниження.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Концепція політики зниження соціальної вразливості населення обґрунтовує теоретико-ідеологічні засади її формування, мету, цілі, завдання, інструментарій та ресурсне забезпечення їх досягнення. Що стосується теоретико-ідеологічних засад, то концепція політики у будь-якій сфері, в тому числі регулювання соціальної вразливості населення, розвивається у координатах взаємозв'язків держави й економіки, які характеризує *тріада* політичної доктрини, економічної моделі та механізмів фінансового забезпечення (виконання функцій держави) [13, с. 58]. У табл. 1 відображено варіативність формування такої тріади, що актуальна для формування політики зниження соціальної вразливості населення України.

Для України прийнятною є соціал-демократична політична доктрина як результат еволюції демократичного соціалізму. Соціал-демократія універсалізує соціальні права при одночасній непорушності індивідуальної автономії [15, с. 619].

Хоча в Україні наразі діє змішана модель економіки, перспективним є пере-

Таблиця 1

**Тріада обґрунтування концептуальних засад
політики зниження соціальної вразливості населення**

Політичні доктрини (основні)	Економічні моделі	Механізми фінансового забезпечення
– консерватизм – лібералізм – капіталізм – комунізм – соціалізм – <i>демократичний соціалізм (соціал-демократія)*</i>	– командно-адміністративна (планова) – змішана (американська, японська, скандинавська, слов'янська) – <i>ринкова</i>	– бюджетне фінансування – <i>кредитування (грантове, позики, інвестиції)</i> – самофінансування

Джерело: узагальнено автором

* курсивом виділено складові, актуальні для України

хід до виключно ринкової економіки, базованої на соціальній орієнтації та корпоративістській моделі соціальної держави (рис. 1). В Україні залишається проблемним поширення патерналістських настроїв населення, укорінення яких є ризиком для сучасного розвитку [7, с. 21]. Натомість необхідним є впровадження корпоративістської моделі соціальної держави, що передбачає поєднання участі держави та громадських інститутів у досягненні поставлених цілей. Переваги корпоративістської моделі підтверджує розвиток сучасного (соціетального) неокорпоративізму, що акцентує на системній взаємодії між зацікавленими сторонами і державою [14, с. 83]. Незважаючи на зростаючу вагомість недержавних інститутів та тренд на дерегулювання ринкового середовища, держава має зберігати обов'язок забезпечення доступу всіх громадян до базових соціальних послуг [9, с. 127]. Відтак функціонал держави у політиці зниження соціальної вразливості населення є домінуючим.

Розуміючи виняткову роль держави у зниженні соціальної вразливості населення, слід окреслити концептуальне бачення формування політики в даній сфері. У теорії й практиці державного управління розроблені різні *підходи* до формування та реалізації політики, з-поміж яких у контексті проблематики даного дослідження слід виокремити наступний розподіл антагоністичного характеру: активний *vs* пасивний підходи; жорсткий *vs* ліберальний підходи (їх поєднання – реформістський підхід); проактивний *vs* ситуативний (реактивний) підходи. Для виявлення відмінностей у зазначених підходах необхідно звернутись до наукових розробок. У дослідженнях українських учених застосування терміну «*проактивність*» має вибіркового характеру. Адаптуючи ідею проактивності до різних сфер,

автори, як правило, розглядають його через призму: здатності особи змінювати середовище й виходити за рамки ситуаційних обмежень, ставити цілі-виклики особистісного зростання при реалізації стратегії, орієнтованої на майбутнє (у психології та поведінковій економіці [2, с. 23]); впливу на перебіг процесу завдяки ідентифікації та плануванню, а не коригуванню наслідків (у проєктному менеджменті [11, с. 68]); оптимального використання людських ресурсів (в управлінні персоналом [5, с. 229]); реакцій на зміни середовища на етапі латентної кризи, аналізування дій, які можуть бути реалізовані в майбутньому, з погляду їх доцільності (в підприємстві [3, с. 112]); системи заходів планування, прогнозування, обліку, звітності та контролю для усунення проблем, які можуть виникнути в майбутньому (у державному регулюванні) [17, с. 481]. У працях іноземних науковців проактивність часто розглядають з позиції мінімізації ризиків [22]. Це підтверджує доречність обґрунтування концептуальних засад політики зниження соціальної вразливості населення за проактивним підходом, адже долання ризиків та забезпечення стабільності й резилентності суспільних систем є важливими результатами управлінських впливів. Іншим потужним напрямком наукових досліджень іноземних вчених є вирішення проактивного та преактивного підходів до процесів управління. Власне проактивність є наступником преактивності, що передбачає виключно орієнтацію на майбутнє (рис. 2).

Зазначені твердження підкреслюють відмінність проактивності щодо процесів формування та реалізації політики: *пасивна політика* – відсутність або мінімізація заходів органів влади у визначеній сфері, що є свідомим рішенням щодо домінування ринкових процесів або свідченням

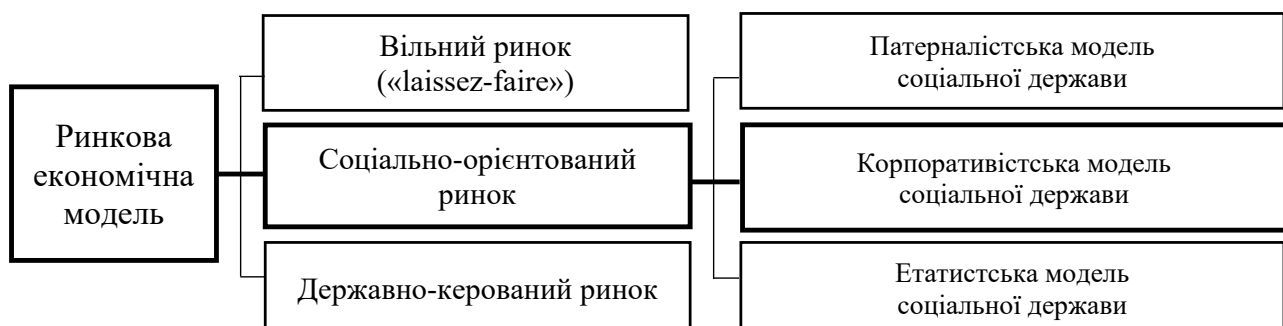

Рис. 1. Економічна модель України, актуальна для обґрунтування концепції політики зниження соціальної вразливості населення

Джерело: узагальнено автором

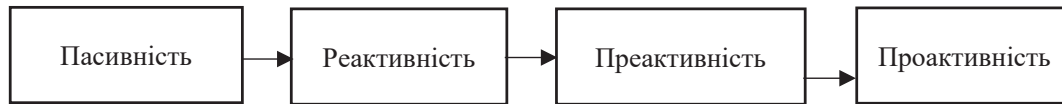

Рис. 2. Підходи «відношення до майбутнього» та місце в них проактивності

Джерело: [21; 23, с. 23]

про нездатність (некомпетентність) державного апарату; *реактивна політика* – система заходів органів влади, спрямована на ситуативне реагування щодо змін, що суперечать поставленим цілям (наприклад, інфляційні коливання, економічний спад, зростаюча еміграція, демографічні втрати та ін.); *преактивна політика* – система заходів органів влади, спрямована на передбачення майбутніх сценаріїв розвитку та їх регулювання до ймовірного настання; *активна політика* – система заходів органів влади, спрямована на досягнення конкретних цілей на різних рівнях управління (наприклад, активна політика зайнятості поєднує заходи макроекономічного характеру щодо розширення сфер застосування праці та заходи підвищення конкурентоспроможності людського потенціалу [10, с. 109]); *проактивна політика* – система заходів органів влади, спрямована на створення сприятливих умов використання ресурсів (людських, природних, геополітичних, інформаційних та ін.) для їх самозабезпечення, самовідтворення, розвитку (особистісного, системи) з плануванням на довгостроковий період та врахуванням ймовірних кризових процесів.

Активну політику за змістом слід відрізнити від політики активного втручання, що відповідає концепції етатизму й дирижизму як його крайньої форми. Концепція політики активного втручання розвинулась унаслідок дискусій щодо доцільності переходу від суто ліберального підходу (вільної конкуренції і підприємництва) до його поєднання з прямою участю держави у вирішенні соціальних проблем [4, с. 181].

Розуміння терміну проактивності дозволяє перейти до визначення специфіки політики за проактивним підходом. *Політика зниження соціальної вразливості населення* передбачає таку діяльність органів влади, що спрямована на соціальний захист (активна компонента) та створення сприятливого середовища розвитку людини і суспільства на засадах соціальної справедливості, рівності й свободи (проактивна компонента), що передбачає доступність до якісних соціальних послуг, можливостей демовідтворення, навчання, зайнятості та самозабезпечення.

Мета політики зниження соціальної вразливості детермінує її цілі та завдання. Проактивний підхід до формування та реалізації політики зниження соціальної вразливості населення є неможливим, якщо не будуть виконані базові зобов'язання держави щодо соціального захисту громадян. Мова йде про: створення базових умов для формування повноцінної особистості, її самовизначення й утвердження в житті; виявлення й нівелювання негативних факторів впливу на людину і суспільство [16, с. 151].

Цілі та завдання політики зниження соціальної вразливості населення слід визначати у розрізі активної і проактивної компонент (табл. 2). Базова ціль – соціальний захист вразливих категорій населення з результируючим відображенням у соціальній захищеності населення. Захищеність, на відміну від захисту, пов'язана з соціальним самопочуттям, відображаючи оцінку людиною рівня та якості її життя [6, с. 151].

Широкий перелік завдань політики зниження соціальної вразливості населення визначає складну її природу, що поєднує: орієнтацію на врахування ситуації минулого й теперішнього, однак чіткого розуміння можливих сценаріїв і цілей майбутнього; вирішення гострих соціальних питань з одночасним широким розумінням потреб розвитку людини і суспільства та створення для цього сприятливого середовища.

У цільовій складності політики зниження соціальної вразливості населення додаткові виклики створює глобалізація. Вона обумовлює необхідність врахування міждержавної конкуренції за людський потенціал та інші ресурси. Глобальний перерозподіл людських ресурсів супроводжується відтягуванням «мізків» у більш розвинуті середовища, коли держави з гіршими умовами змушені докладати більше зусиль до підтримки соціально вразливих категорій населення, які зазвичай є неомібільними (міграційно-пасивними).

Цілі і завдання політики зниження соціальної вразливості населення визначають добір можливих інструментів. Їх доцільно розділяти за групами нормативно-право-

Таблиця 2

**Цілі та завдання політики зниження соціальної вразливості населення
за проактивним підходом**

	Цілі	Завдання	Результат
<i>Активний компонент</i>	1. Соціальний захист вразливих категорій населення	<ul style="list-style-type: none"> – визначення критеріїв ідентифікації соціально вразливих категорій населення (соціально-демографічних, соціально-економічних, просторових та ін.); – розвиток системи соціального захисту: а) соціального страхування (пенсійного, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування); б) соціального забезпечення і допомоги (пільги, виплати, доплати); – розвиток ринку соціального страхування; – розвиток ринку соціальних послуг (базових, для окремих категорій населення); – встановлення мінімальних соціальних стандартів (гарантій, допомоги, надання соціальних послуг) соціально вразливим категоріям населення; – встановлення додаткових соціальних стандартів для специфічних категорій населення (яке проживає в територіях зі складними природними, екологічними, безпековими умовами, за іншими специфічними ознаками). 	Соціальна захищеність населення
	2. Створення сприятливих соціальних умов для розвитку людини і суспільства:		
<i>Проактивний компонент</i>	2.1. Інфраструктурних	<ul style="list-style-type: none"> – розбудова критичної інфраструктури, необхідної для життєдіяльності і безпеки суспільства, – мережі доріг, електромереж, газопостачання, системи каналізації й утилізації відходів; – розвиток соціально-побутової інфраструктури житлово-комунального господарства, побутового обслуговування населення, торгівлі, громадського харчування, транспорту і зв'язку; – забезпечення доступних та якісних послуг освіти, можливостей неперервного навчання і капіталізації знань; – покращення суспільного здоров'я і тривалості життя через забезпечення якісних послуг охорони здоров'я, промоцію здорового способу життя; – розвиток соціально-культурної інфраструктури з доступними послугами відпочинку та розваг культурно-мистецького, спортивного, рекреаційного значення. 	Соціальна справедливість, рівність
	2.2. Економічного і людського розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – подолання бідності, регулювання нерівності доходів населення; – подолання різних форм утисків людини у суспільстві за гендерними, релігійними, расовими, професійними та ін. ознаками; – забезпечення продуктивної зайнятості з диференційованим «портфелем», можливістю різнобічної реалізації особистості; – стимулювання інвестицій у людський капітал (освіту, науку, мистецтво, інноваційні проекти типу стартап та ін.); – стимулювання самозайнятості і малих форм підприємництва як сфери реалізації людського потенціалу; – підтримка підприємств у працевлаштуванні молоді, осіб з особливими потребами, інших специфічних категорій населення (з сільських і депресивних поселень, окремих професій, досвіду та ін.); – стимулювання активної економічної поведінки населення зі зростаючими доходами та інвестиційним використанням заощаджень у різних формах; – розвиток інклюзивного середовища використання і розвитку людського потенціалу для всіх категорій населення; – розвиток прозорої судової і правоохоронної системи для забезпечення відповідальності та об'єктивного контролю; – підтримка розвитку громадянського суспільства, різних форм об'єднань, державно-приватного партнерства, соціального діалогу та ін. 	Самозабезпечення людини і суспільства. Доприємання прав і свобод людини
	2.3. Безпекових	<ul style="list-style-type: none"> – стратегічне планування та прогнозування розвитку держави і суспільства; – стимулювання демографічного відтворення в екологічно безпечному і комфортному середовищі; – підтримка розвитку і цінності інституту сім'ї; – підтримка безпечної середовища з регульованою злочинністю; – регулювання девіантної поведінки населення; – охорона громадського порядку; – попередження і ліквідація надзвичайних ситуацій; – організація міжнародних відносин на засадах геополітичної безпеки. 	Стабільність і резилієнтність економіки та суспільства

Джерело: авторська розробка

вих, адміністративних, бюджетних, фінансових, економічних, соціальних, інституційних, інформаційних:

1. Нормативно-правові механізми:

1.1. Інструменти активної політики – профільне законодавство, цільові державні соціальні програми, регіональні програми надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним категоріям населення, програми розбудови соціальної інфраструктури, міжнародні договори та угоди про співробітництво.

1.2. Інструменти проактивної політики – стратегії розвитку (на довгостроковий період), регіональні і локальні стратегії зниження вразливості та підвищення стійкості населення до визначених ризиків, цільові державні і регіональні програми демовідтворення, зайнятості, розвитку освіти й науки, громадянського суспільства та ін., програми розбудови інклюзивної інфраструктури.

2. Адміністративні механізми:

2.1. Інструменти активної політики – державні соціальні стандарти і гарантії (життєвий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, соціальна та інші види допомоги), мінімальний споживчий кошик, державні соціальні нормативи обслуговування у сферах споживання (у т.ч. комунальних послуг), транспортування, освіти, охорони здоров'я, культури, спорту та ін., норми споживання, перелік базових соціальних послуг, стандарти надання соціальних послуг, стандарти безпеки праці, екологічні стандарти, тарифні квоти (на соціально значущі товари), міграційні квоти, норми бюджетних видатків (як частка до макроекономічних показників).

2.2. Інструменти проактивної політики – державні стандарти якості життя населення (кількісні показники та якісне оцінювання), розширений споживчий кошик, стандарти навантажень на об'єкти соціальної інфраструктури з врахуванням розвитку та додаткового тиску (туристи, мігранти та ін.), планові норми економічного зростання, підвищення соціальних стандартів, демовідтворення та ін.

3. Бюджетні механізми:

3.1. Інструменти активної політики – видатки з державного бюджету на соціальну сферу, в Видатки з місцевих бюджетів у рамках програм надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним категоріям населення, міжбюджетні трансферти на здійснення програм соціального захисту, компенсацію втрат доходів міс-

цевих бюджетів унаслідок надання пільг, освітню субвенцію, медичну субвенцію, компенсацію ризику населенню, яке проживає на територіях «зони спостереження» (розташування стратегічних об'єктів критичної інфраструктури) та ін.

3.2. Інструменти проактивної політики – видатки з державного бюджету на покращення якості освітніх послуг, належне фінансування наукових досліджень, розробок і впровадження інновацій.

4. Фінансові механізми:

4.1. Інструменти активної політики – відрахування в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, оподаткування доходів населення і бізнесу, індексація доходів населення, соціальні пільги і виплати (разові, постійні) у зв'язку з народженням і доглядом за дитиною, при усиновленні, особам з особливими потребами, на поховання, багатодітним сім'ям, сім'ям з низьким рівнем доходів та ін., соціальні доплати (разові, постійні) до встановлених мінімальних стандартів, у зв'язку з додатковими професійними навантаженнями та ін., житлові субсидії, субвенції на соціально-економічну компенсацію ризику населенню, яке проживає на території зони спостереження.

4.2. Інструменти проактивної політики – пільгове державне кредитування й іпотека (молодіжне, багатодітним сім'ям, бізнесу та ін.), субсидії бізнесу (малому, в стратегічних сферах, яке постраждало внаслідок певних обставин та ін.), пільгове оподаткування підприємств за працевлаштування визначених категорій населення (молоді, осіб похилого віку, осіб з особливими потребами та ін.), прогресивне оподаткування доходів, багатства і предметів розкоші, безумовний базовий дохід у грошовій, продуктивній формі, формі безумовних базових послуг.

5. Економічні механізми:

5.1. Інструменти активної політики – інфляційне таргетування, цінове регулювання (обмеження) окремих груп товарів і послуг, державні замовлення на закупівлі товарів і надання послуг (продукції соціального призначення, послуг у сферах освіти, науки, культури, будівництва та ін.), умови відкриття і ведення бізнесу, податкові пільги підприємствам, прискорена амортизація, природні монополії.

5.2. Інструменти проактивної політики – структурні зміни економіки в напрямку інноватизації, регулювання оплати праці окремих професійних груп (зниження про-

фесійної вразливості, підвищення престижу професій стратегічних видів економічної діяльності), залучення доходів населення на інвестиційні цілі.

6. Соціальні механізми:

6.1. Інструменти активної політики – стандарти праці (у тому числі оплати) у різних сферах зайнятості та для різних професійних груп, навчання з метою перекваліфікації, підвищення кваліфікації для стимулювання зайнятості.

6.2. Інструменти проактивної політики – соціальні пакети для сімей з метою стимулювання народження, соціальні пакети для сімей у рамках регулювання міграції, стимулювання рееміграції.

7. Інституційні механізми:

7.1. Інструменти активної політики – діяльність профспілкових і громадських організацій, діяльність фондів соціального страхування (пенсійного, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичного страхування), діяльність інститутів щодо виконання функцій держави (надання соціальних послуг, контролюючих, правоохоронних та ін.).

7.2. Інструменти проактивної політики – діяльність недержавних фондів соціального страхування, діяльність страхових організацій, діяльність фінансових інститутів (збереження заощаджень населення та обслуговування їх інвестицій), міжгалузеві об'єднання, об'єднання влади, бізнесу, освіти, науки, громадськості, співробітництво між регіонами і громадами (внутрішнє, міжнародне).

8. Інформаційні механізми:

8.1. Інструменти активної політики – методичні рекомендації щодо ідентифікації соціально вразливих категорій населення, зокрема за критерієм доходу (порог бідності), методичні рекомендації до зонування територій за природними, техногенними, екологічними особливостями для надання спеціального статусу (депресивні території, території з підвищеним техногенним навантаженням, зони спостереження та ін.), методичні рекомендації до зонування поселень (особливо метрополій) з різним функціональним і безпековим значенням, статистичний облік показників соціальної вразливості населення, інформаційно-роз'яснювальна робота щодо можливостей соціального захисту та інших цілей розвитку суспільства (здоровий спосіб життя, підприємництво, якісна освіта, правова культура і дисципліна, суспільна єдність та ін.).

8.2. Інструменти проактивної політики – прогнозування розвитку (демографічного, соціально-економічного, інноваційного та ін.) з врахуванням змін зовнішнього середовища, моніторинг соціальної вразливості населення з позицій захищеності, впевненості, стійкості, моніторинг соціальної вразливості населення з позицій рівності й справедливості, інформаційна промоція соціально значущих професій, видів економічної діяльності, інформаційна промоція цінності знань, результатів праці, інформаційна промоція толерантності в суспільстві.

Визначений інструментарій вказує на складність досягнення мети політики у сфері регулювання соціальної вразливості населення – її зниження. Соціальна вразливість є складним індикатором об'єктивних і суб'єктивних оцінок з боку суспільства, бізнесу, влади, недержавних організацій щодо можливостей самозабезпечення, відчуття впевненості й здатності зберігати стійкість в умовах невизначеності.

Серед різних інструментів політики зниження соціальної вразливості населення важливого значення набувають нормативно-правові в частині стратегічного планування з максимальним врахування специфіки регіонів і громад. Актуальним інструментом є реалізація регіональних і локальних стратегій зниження вразливості та підвищення стійкості населення до визначених ризиків. При цьому первинні зусилля мають бути спрямовані на долання бідності, адже доведено, що саме бідне населення є значно вразливішим до ризиків [18, с. 2–3].

Політика зниження соціальної вразливості населення з акцентом на цілі соціального захисту потребує значних бюджетних ресурсів держави, які зазвичай є обмеженими. У зв'язку з цим, необхідно переорієнтуватись на проактивну політику шляхом створення умов для розвитку і самозабезпечення, сприяння індивідуальному самовдосконаленню натомість здійснення колективного управління соціальними ризиками [20, с. 2]. Це створить сприятливе економічне середовище з платоспроможними бізнесом і населенням, що підвищить бюджетно-фінансові можливості держави надавати допомогу соціально вразливим категоріям населення. Доведено, що зниження соціальної вразливості не лише знижує людські страждання, але й витрати держави [19].

Висновки. Отже, соціальна вразливість є комплексним індикатором, який вказує не лише на незахищені категорії населення,

але й ті категорії, що під впливом різних факторів можуть втрачати ознаки стійкості і резилентності. Для зниження соціальної вразливості населення має реалізуватись відповідна політика, базована на превентивних підходах забезпечення достатнього рівня та якості життя населення. При формуванні державної політики зниження соціальної вразливості з добром управлінського інструментарію слід керуватись: концепцією державної політики взагалі, що визначається тріадою політичної доктрини, економічної моделі та механізмів фінансового забезпечення; рівнем розвитку політичної культури і дисципліни щодо ефективного використання бюджетних коштів внаслідок перерозподілу податкових та інших надходжень; мірою децентралізації влади, що дозволяє делегувати повноваження застосування окремих інструментів на рівень регіональної влади та органів місцевого самоврядування.

Для України концепція політики зниження соціальної вразливості населення має здійснюватись за проактивним підходом з підбором відповідного управлінського інструментарію в розрізі нормативно-правових, адміністративних, бюджетних, фінансових, економічних, соціальних, інституційних та інформаційних механізмів.

В Україні політика зниження соціальної вразливості населення на даному етапі має враховувати виклики масштабної нестабільності в умовах війни та одночасно проєктувати на майбутнє прогресивні підходи забезпечення стійкості й резилентності суспільних систем на засадах формування конкурентного середовища людського розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрусин Н. І. Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Біскуп В. С., Надвична Т. Л. Проактивна стратегія запобігання соціальним проблемам. *Габітус*. 2020. Вип. 16. С. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.3>
3. Гуржій Н. М. Механізм проактивного управління стратегічною маркетинговою стійкістю. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. № 18. Вип. 2. С. 57–66.
4. Джура Р. О. Основні етапи еволюції державної економічної політики. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 72. С. 180–189. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2018.130755>
5. Ємельянова Г. І. Проактивне управління та методи підвищення ефективності роботи команди. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 14. Вип. 3. С. 229–241. DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-9998.2015.3.77097>
6. Кравченко М. Соціальна захищеність у самооцінках населення України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 2(2). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Kravchenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Kravchenko.pdf)
7. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики: колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2014. 380 с.
8. Макарова О. В. Пріоритети політики зниження соціальної вразливості. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 102–111.
9. Мартинова Л. Соціальна політика України в контексті забезпечення конкурентних переваг людського потенціалу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 127–134.
10. Маршавін Ю. М., Шевчук О. В. Активна політика зайнятості: імператив, українські реалії, альтернативна парадигма / *Соціально-трудова відносина: проблеми науки та практики: монографія / М-во освіти і науки України, ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» (ПУЕТ), Каф. упр. персоналом, економіки праці та екон. теорії; за ред. Т. А. Костишиної*. Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 105–121.
11. Олексієнко М. М. Проактивний підхід до управління екологічними проєктами. *Управління розвитком складних систем*. 2013. № 14. С. 68–71.
12. Риндзак О. Т. Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>
13. Садова У. Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: монографія. Львів: ІРД НАНУ України, 2005. 408 с.
14. Ткачук М. Корпоративізм як принцип розподілу політичної влади. *Політичний менеджмент*. 2009. № 4(37). С. 82–90.
15. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 618–623.
16. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 151–156.
17. Шевчук В. О., Мельничук Н. Ю., Крутова А. С. Проактивний механізм бюджетного менеджменту в системі державного регулювання економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. № 2(29). С. 476–486. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172363>
18. Chaudhury M. Strategies for reducing vulnerability and building resilience to environmental and natural disasters in developing countries. 2017. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2017/04/Moushumi-Chaudhury-Strategies-to-Reduce-Vulnerability-Paper_WRI_Final.pdf
19. Flanagan B. E., Gregory E. W., Hallisey E. J., Heitgerd J. L., Lewis B. A. Social Vulnerability Index for Disaster Management. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*. 2011. № 8(1). DOI: <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1792>
20. Ginneken W. Managing risk and minimizing vulnerability: The role of social Protection in Pro-poor growth. 2005. URL: http://www.oit.org/wcmssp5/groups/public/—ed_protect/—soc_sec/documents/publication/wcms_sec_soc_1510.pdf
21. Godet M., Roubelat F. Creating the future: the use and misuse of scenarios. *Long range planning*. 1996. № 29(2). P. 164–171. DOI: [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)00004-0](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)00004-0)

22. Kerremans B. Proactive policy entrepreneur or risk minimizer? A principal-agent interpretation of the EU's role in the WTO. The European Union's Roles in International Politics. 2006.
23. Tönurist P., Hanson A. Anticipatory innovation governance: Shaping the future through proactive policy making. *OECD Working Papers on Public Governance*. 2020. № 44. OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/cce14d80-en>

REFERENCES:

1. Andrusyshyn N. I. (2022) Sotsialna vrazlyvist naselennia: definityi, pidkhody do rozuminnia ta otsiniuvannia [Social vulnerability of the population: definitions, approaches to understanding and evaluation]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Biskup V. S., Nadvynychna T. L. (2020) Proaktyvna stratehiia zapobihannia sotsialnym problemam [Proactive strategy for preventing social problems]. *Habitus*, no. 16, pp. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.3>
3. Hurzhii N. M. (2013) Mekhanizm proaktyvnoho upravlinnia stratehichnoiu marketynhovoiu stiikistiu [Mechanism of proactive management of strategic marketing stability]. *Visnyk Odeskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomika*, no. 18, vol. 2, pp. 57–66.
4. Dzhura R. O. (2018) Osnovni etapy evoliutsii derzhavnoi ekonomichnoi polityky [The main stages of evolution of state economic policy]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, no. 72, pp. 180–189. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2018.130755>
5. Iemelianova H. I. (2015) Proaktyvne upravlinnia ta metody pidvyshchennia efektyvnosti roboty komandy [Proactive management and methods of improving the efficiency of the team]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, no. 14, vol. 3, pp. 229–241. DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-9998.2015.3.77097>
6. Kravchenko M. (2009) Sotsialna zakhyschenist u samootsinkakh naselennia Ukrainy [Social security in the self-esteem of the population of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 2(2). Available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Kravchenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Kravchenko.pdf) (accessed 30 May 2022).
7. Libanova E. M. (2014) *Liudskiyi rozvytok v Ukraini: istorychnyi vymir transformatsii derzhavnoi sotsialnoi polityky* [Human development in Ukraine: a historical dimension of the transformation of state social policy]. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
8. Makarova O. V. (2017) Priorytety polityky znyzhennia sotsialnoi vrazlyvosti [Priorities of the policy of reducing social vulnerability]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 102–111.
9. Martynova L. (2017) Sotsialna polityka Ukrainy v konteksti zabezpechennia konkurentnykh perevah liudskoho potentsialu [Social policy of Ukraine in the context of ensuring the competitive advantages of human potential]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1, pp. 127–134.
10. Marshavin Yu. M., Shevchuk O. V. (2020) Aktyvna polityka zainiatosti: imperatyv, ukrainski realii, alternatyvna paradyhma [Active employment policy: imperative, Ukrainian realities, alternative paradigm]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: problemy nauky ta praktyky* [Social and labor relations: problems of science and practice]. Poltava: PUET, pp. 105–121.
11. Oleksienko M. M. (2013) Proaktyvnyi pidkhid do upravlinnia ekolohichnyimi proektamy [Proactive approach to environmental project management]. *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*, no. 14, pp. 68–71.
12. Ryndzak O. T. (2021) Sotsialna vrazlyvist naselennia ta yii poniatiino-terminolohichne zabezpechennia [Social vulnerability of the population and its conceptual and terminological support]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79>
13. Sadova U. Ya. (2005) *Sotsialna polityka v Ukraini: rehionalni doslidzhennia i perspektyvy rozvytku* [Social policy in Ukraine: regional research and development prospects]. Lviv: IRD NANU Ukrainy. (in Ukrainian)
14. Tkachuk M. (2009) Korporativizm yak pryntsyyp rozpodilu politychnoi vlady [Corporatism as a principle of separation of political power]. *Politychnyi menedzhment*, no. 4(37), pp. 82–90.
15. Khoma N. M. (2012) Typolohiia modelei sotsialnoi derzhavy: analiz osnovnykh pidkhodiv [Typology of models of the social state: analysis of basic approaches]. *Derzhava i pravo*, no. 56, pp. 618–623.
16. Chorna M. (2019) Sutnist prava hromadian na sotsialnyi zakhyst [The essence of the right of citizens to social protection]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 4, pp. 151–156.
17. Shevchuk V. O., Melnychuk N. Yu., Krutova A. S. (2019) Proaktyvnyi mekhanizm biudzhethnoho menedzhmentu v systemi derzhavnoho reholiuvannia ekonomiky [Proactive mechanism of budget management in the system of state regulation of the economy]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, no. 2(29), pp. 476–486. DOI: <https://doi.org/10.18371/fccept.v2i29.172363>
18. Chaudhury M. (2017). Strategies for reducing vulnerability and building resilience to environmental and natural disasters in developing countries. Available at: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2017/04/Moushumi-Chaudhury-Strategies-to-Reduce-Vulnerability-Paper_WRI_Final.pdf (accessed 30 May 2022).
19. Flanagan B. E., Gregory E. W., Hallisey E. J., Heitgerd J. L., Lewis B. A. (2011) Social Vulnerability Index for Disaster Management. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, no. 8(1). DOI: <https://doi.org/10.2202/1547-7355.1792>
20. Ginneken W. (2005) Managing risk and minimizing vulnerability: The role of social Protection in Pro-poor growth. Available at: http://www.oit.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---soc_sec/documents/publication/wcms_secsoc_1510.pdf (accessed 30 May 2022).
21. Godet M., Roubelat F. (1996) Creating the future: the use and misuse of scenarios. *Long range planning*, no. 29(2), pp. 164–171. DOI: [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)00004-0](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)00004-0)
22. Kerremans B. (2006) *Proactive policy entrepreneur or risk minimizer? A principal-agent interpretation of the EU's role in the WTO*. The European Union's Roles in International Politics.
23. Tönurist P., Hanson A. (2020) Anticipatory innovation governance: Shaping the future through proactive policy making. *OECD Working Papers on Public Governance*, no. 44. OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/cce14d80-en>

Стаття надійшла до редакції 31.05.2022.
The article was received 31 May 2022.